

ПРЕДРАГ МАРКОВИЋ

БОГОЈАВЉЕНСКА НОЋ У ЗЕМУНУ

1. Сањао сам да је умро онај ког сам сањао да је жив

Ноге су ми утрнуле. И од напора и од хладноће.

А као за инат – када сам се спремао за ту сулуду одлуку да лизнем снег са пристанишног витла – некако сам се пропео.

Па сам сад висио дословно обешен о сопствени дугачки језик. Лица окренутог ка Дунаву.

Настојао сам да дишем само кроз нос, као тркачи на дуге стазе. Прочитао сам давно савет за неопрезне возаче. Ако већ направите глупост и наивно покушате да одмрзнуте залеђену браву на вратима аута тако што ћете прислонити усне на њу и пробати да лед отопите топлином сопственог даха ризикујете да вам се и усне залепе за ледени метал. У том случају, саветовали су, нипошто не покушавајте да их одвојите на силу – откинућете део меса. Нити настављајте да дувате у браву. Пробајте да останете прибрани, пронађите ослонац за ноге како бисте се што мање померали и мирно дишите кроз нос. Када се температура уједначи, а дисање на нос томе помаже, усне ће се постепено саме одвојити од металне браве.

Језик нису помињали.

Чак ни глумим таблоидима није падало на памет да би неки имбецил покушао да лиже залеђено гвожђе.

Како год. Стајао сам обешен о сопствени болни језик пропињући се на промрзле прсте и дисао кроз нос чекајући да се „температура уједначи“. Оно што ме је бринуло тицало се сразмере два тела чија би температура требало да се *уједначи*. У новинском „практичном савету“ спрам људског тела стајала је мајусна

метална бравица. У мом – масивно железно витло некадашњег артешког бунара.

Једино утешно било је то што о физици, као и свим законима природе, нисам готово ништа знао па сам се могао надати чуду.

А чудо ми је стварно лежало пред очима. Не знам како га раније нисам приметио. Ваљда зато што на Дунав и нисам гледао. Шта има ту и да се гледа. Празна залеђена река.

Е, па није била празна. Мада ништа по њој није пловило.

Али спавало јесте.

Светиљке на земунском кеју, сад кад је вејавица престала, јасно су осветљавале две белине. Прва, местимично прљава, био је лед који се нахватао уз обалу. Али су у њему, мало даље, истинском белином беласала тела уснулих лабудова.

Знао сам од раније за ту појаву, иако је никада нисам видео. Читава јата, отпорна на ледену воду и зато неопрезна, бивала су заробљена у сну када се вода реке преко ноћи замрзне. А онда с јутром немоћно извијали вратове и повремено кричали. Данима тако. Људи су се преко друштвених мрежа организовали и доносили им храну. Тражила се посебна вештина да им се, тако беспомоћнима, храна по леду дотури надокхват кљунова а да лед не попуца под онима који покушавају да помогну. Или да зрневље кукуруза и комади натрулог воћа и поврћа које су им дотурали не склизну изван дохвата несрећних птица.

Ето, не због мене, али због лабудова неко ће с јутром сигурно доћи, утешо сам се.

И већ безбрижно сањарио о лабудовима.

Једино чега сам се плашио било је да ујутру прво не нахрупе нека деца. Ко зна шта све може да падне на памет земунској дечурлији на Богојављење кад виде промрзлог брадоњу обешеног о језик на њиховом кеју.

А због лабудова већ при руци имају труло воће и поврће. Мада ни грудвама од снега ништа не фали.

*
* *

Или би ипак ваљало да се плашим лабудова. Не само зато што по словенској митологији представљају душе предака већ што су вероватно били болесни. Никада потпуно здрав лабуд неће дозволити да га окује лед. Али болестан и стар хоће. Зар није пре коју годину читаво јато залеђено на другој страни Дунава, код Борче. Испоставило се сви заражени птичјим gripом.

Овде се, уосталом, и не задржавају млади и снажни лабудови. Они лете тамо где су бољи услови да свијају гнезда и одгајају своје ружне пачиће. У Србији се више не гнезде.

Многи кажу – од бомбардовања 1999. Пошто су се и гнездили ту, пред ушћем, надамак Калемегдана, на Ратном острву. А лабудови се гнезде крајем марта и почеком априла кад је бомбардовање и почело.

Други ће опет рећи да је све почело много раније, због наших људи.

Из чисте обести. Баш они који су као љубитељи природе од раног пролећа прелазили да живе или бар викенде проводе на сојевицама по острву, черупали су лабуђа гнезда за огрев, крали јаја, а неретко их и ловили. Па, с вечери, уз пиво, окретали на ражњу.

А та гнезда су, посебно она на води, ширине до два метра, умела да достигну висину и до четири метра па су са њих лабудови, као са породичних кула, мотрили и на Гардош и на Калемегдан. И на Земун и на Београд.

Давид је веровао како је управо поглед на те лабуђе куле-гнезда-осматрачнице претходио песничкој слици Раше Ливаде у песми „Изгнаници”:

Превеслаше Дунав и нађоше браћу
И сазидаше високе чардаке
Да преко воде гледају у своју земљу
Ко болесници што гледају у болеснике
Кришом
Преко нахткасне

А ноћу зажагре као олуја
И почињу *(Оно чиме Дунав
Блађосиља сваког ко га њређе.)*
Да се у детаљ сећају
И чега није било

Давид додуше није волео лабудове. Плашио их се. Мада је страх који је понео из детињства у ствари био страх од гусака.

У Ћуприји, градићу где су живели до пресељења у Земун, поред Мораве, као четворогодишњака јурио га је много пута некакав разгоропађени велики гусан. Морава, иако се зове Велика, била је и тад много мања река, тек притока Дунава, али су и страх и гусан били збиља велики. Толики да је Пера Кајганић тврдио (све хватајући се за сопствену, наводно болно угрижену стражњицу)

како тај гусан, изгледа, Давида није само јурио и шиштао него и редовно сустизао.

Као што су га годинама касније сустизали стихови Ливадине песме који су претходили овима о високим чардацима:

Изгнаници Изгнаници
Ко ће јести ваша јела
Ко читати ваше књиге
Ко прати мртваце

Али тада, у време настанка песме, средином седамдесетих, Раша и Давид су крај Дунава шетали безбрижно.

Своји на своме.

Живели су у комшилуку, недалеко од обале. Имали су по двадесет пет година а већ су заузели високо место у књижевности објавивши књиге код водећих издавача. Београдске Просвете и новосадске Матице српске. И увелико писали нове.

И преводили заједно.

И уређивали заједно.

У престоничким књижевним круговима су имали заједничке и обожаваоце и следбенике и непријатеље. И сви они су говорили Раша и Давид. Давид и Раша. Не раздвајајући их.

Ливада је већ био објавио *Хороской*, пандан *Ламенџу над Београдом* Милоша Црњанског. Црњанском се као изгнанику привиђао Срем чији је шпиц почињао или завршавао управо ту на Земунском кеју, а о Београду је певао као о лабуду који шири крила.

– Видиш – показивао је очарани Раша Давиду – како лабуд да би полетео из реке мора прво да се затрчи по води.

– Видим – одговарао је Давид безвољно. – Али хајде да се мало одмакнемо. Ево их гегају ка нама ови са „анђеоским крилима”.

Ти лабудови са „анђеоским крилима” нису могли никако да полете. Деформитет, да им се крила криве на супротну страну од тела, „као у анђела”, био је последица неодговорних људи и деце који су им давали комаде хлеба. А птице их неопрезно прождирале. Али су барем и са тим деформитетом живе. Гегајући приобаљем или пливајући уз обалу. За разлику од врабаца, цивцана, малених птица које су пет векова биле заштитни знак и симбол Београда а већ тих седамдесетих лагано изумирале пошто су им људи остављали мрвице хлеба које нису могле да сваре уместо зрнасте хране.

Милош Црњански, који је у *Ламенџу* набрајао имена мртвих пријатеља из своје младости, тих година се после дугог изгнанства вратио у Београд. И на једном од ретких јавних појављивања испричао како му је можда најжалије што више никад неће видети свог пријатеља са Исланда. Више се и не дописујемо, рекао је. Чему. Мада смо обојица у здрављу. Али и он и ја сувише стари да бисмо пловили бродом или полетели авионом на дуг пут.

Дође време кад пријатеље можеш да сретнеш само у прошлости.

Коју годину касније, Давид би Раши можда испричао хиндуистичку причу о томе како је Врховни Лабуд сneo златно јаје Васељене из ког се излегао Брама. Па се још могу наћи у индијским храмовима слике на којима Брама јаше лабуда.

А Раша би Давида можда подсетио на старогрчки мит у ком Зевс прелепу Леду заводи преобраћен у лабуда. Па се из једног од два јајета те преварне љубави излегну близанци Кастор и Полукс а из другог Хелена због које ће Тројанци ратовати десет година.

– И, ено их на небу!

Па би се обојица загледали у небо над Земуном залудно покушавајући да препознају која је међу звездама Кастор а која Полукс. А којих шест сазвежђе Лабудова.

Ето, толико су се њихова интересовања на земљи разишла мада су и даље били пријатељи свих наредних година.

*
* *

Оно што Раша и Давид, као и сви младићи устрептали пред будућношћу и занесени књижевним темама, током тих шетњи поред реке нису примећивали били су старији људи.

Постојали су Земунци, ма тако је у свим градовима, који се и тридесет година по окончању светског рата и увођењу социјализма нису сналазили у новој стварности. Који су се и будили само да би једни другима причали о сновима.

Они су то звали сећањима.

Али ни сами више нису умели да објасне. Сећање на шта?

И све чешће су, седећи с почетка у кафанама а потом на клупама у парку или на обали Дунава, губили интерес једни за друге. Тај је све заборавио, тек би рекли за неког, и више га нису слушали нити примали у друштво. А као да су рекли, тај не уме да сања.

Дешавало се то и дешава се Земунцима после сваког рата.

Земун се у међувремену ширио. И нису сви новонасељени постајали Земунци. Барем не одмах. Али би, поставши то, сваки од њих додавао свој зачин овој мешавини.

Нису рецимо стари Земунци били они који би тих седамдесетих заустављали прве цогере, најчешће девојке које су рекреативно трчкарале поред реке и распитивали се забринуте да ли су из неке секте.

Стари Земунци нису никада и никог заустављали.

Чак ни Дунав.

А бивали су у искушењу.

*
* *
*

Било би довољно да само мало скренем поглед надесно и можда бих угледао треперава светла Београда. Како је оно о Београду певао Црњански док му се на пустој плажи крај Лондона привиђао Срем у ком сад стојим залеђен: „Ти трепериш и кад овде звезде гасну.”

Да којим случајем могу и главу да окренем надесно – или да ми је бар дужи језик – ко зна, можда бих угледао и светла неког од београдских мостова.

Никада ми, говорили су Земунци, нисмо никакав мост правили према Београду. Увек се до Београда могло допловити Дунавом.

А Саву, додавали су други, кад је ваљало браћи притећи у помоћ, прави Србин преплива. Али сад, кад мостови већ постоје – нека их.

Чудно је било то са мостовима код њих тројице.

Сва тројица су рођени 1948. Пера Кајганић ту, у Земуну. Раша Ливада на северу земље, у Суботици. А Давид испод Проклетија, на југу, у питомој Пећи, вековном седишту српских патријарха.

Пера и Давид су се упознали још у основној школи. Раша и Давид изгледа у библиотеци, пошто је Раша, мада настањен у Земуну, средњу школу, учитељску, похађао у Сремским Карловцима.

Пера Кајганић је тек на Давидов наговор, у пубертету, први пут из Земуна прешао у Београд. Да би у биоскопу „Звезда”, подруму некадашњег атељеа дворског фотографа Милана Јовановића, одгледали *Човека који је убио Либертија Валанса*.

Раша је у Београд одлазио ретко а и то кад му се прохте, да попије пиће с неким у кафани или поседи код Пјотра. До ангажовања у ПЕН-у и Удружењу књижевника Србије осамдесетих и ти

одласци су били најдаље до Чика Љубине улице, тек неколико стотина метара преко моста. Из ње би са Трга републике, између Народног музеја и дечјег позоришта, стижао лево у редакције „Просвете” и „Књижевности” а десно, иза Народног музеја, у улицицу Лазе Пачуа, до гарсоњере Петра Вујичића – Пјотра.

Давид је опет, као и у свему, био организован и педантан. Три пута недељно, најчешће понедељком, средом и петком, стежући у руци дршку препознатљиве кожне торбе са уредно разврстаним рукописима у њој, седао би у аутобус до Зеленог венца и – по унапред утврђеном и договореном распореду – обилазио новинске и радио редакције, седишта издавача, књижаре, удружење преводилаца, ПЕН, јеврејску општину. Све пешице. Био је у служби књижевности, савремене књижевности, и веровао да је као за сваку службу од пресудне важности одговорност, редовност и тачност. При чему се никада није нервирао што други касне, не поштују договоре и рокове и све раде у задњи час или успутно у кафанама – тамо где Давид није волео ни да свраћа. Прихватао је свет и окружење таквима какви су били али није дозвољавао да утичу на њега и његову мисију.

Био је неуморна ходајућа институција која би, ако се ипак умори, једино застајала да у омиљеној посластичарници Пеливан попије чашу бозе, евентуално поједе кремпиту.

Израз „седао у аутобус” је наравно нетачан пошто је обично чекао на станици поред своје зграде до које су градски аутобуси стизали већ препуни путника. Али није њему сметало да одстоји заглављен у гужви тих десетак станица до Зеленог венца. Оно што му је сметало, поготово лети, био је помешан, отужан и устајао задах људских тела. Тада би напросто излазио и прелазео пешице тих седам-осам километара. Зато је увек и кретао раније.

*

* *

Током 1992. и 1993, када су земљи уведене међународне санкције скоро да није ни покушавао да сачека аутобус.

Санкције су пре свега погодиле јавни превоз. Милионским Београдом крстарило је једва стотинак аутобуса а и они, због недостатка горива, нередовно. Врата на тим аутобусима се и нису затварала пошто су људи и лети и зими са њих висили попут гроздова држећи се један за другог. А Давид је тих година за Београд одлазио свакодневно.

Одавно не због редакција. Једине редакције са којима је још интензивно сарађивао биле су у Земуну. И све на истом месту.

Били су то они силни часописи које је у оквиру књижевног друштва Писмо покретао Раша Ливада покушавајући и себи и другима да покаже како су и Земун и Београд и Србија отворени за свет и међународну размену. Без предрасуда.

Давид је свакога дана одлазио у Београд, на Дорћол, у део који се у 19. веку звао Зерек, а улица прво Чаршија, па Трговачка, па Дубровачка, па Краља Петра, па 7. јула. Отуд је улица одисала сваким од доба у којима је мењала називе. И архитектуром, и врстама трговачких и занатских радњи, и верским објектима, и кафанама, и људима.

Ту се налазило седиште Савеза јеврејских општина Југославије. А он је, као познати писац, неопрезно 1990. прихватио дужност председника ове организације. Неопрезно, пошто је 1990. то била само почасна функција али је избијањем ратова током распада Југославије одједном постала и важна и захтевна и оперативна. Ваљало је одржавати везу међу јеврејским заједницама које су се изнебуху нашле у новопроглашеним државама, извучити Јевреје са ратом угрожених подручја, обилазити оне који су желели да остану, обезбеђивати помоћ у храни, одећи, новцу или лековима. Помагати одлазак у иностранство оних који су покушавали да трајно напусте и земљу и Европу.

Интересантно је да је ова организација најдуже опстала од свих југословенских организација. Са свим функцијама. Мада су одмах по распаду у новоствореним државама формално регистровани Савез јеврејских општина Србије, Координација жидовских општина Хрватске, Јеврејска заједница Босне и Херцеговине, Еврејска заједница Македоније, Јудовска скупност у Словенији.

Претпостављам и зато што је главном донатору ових сложених активности било једноставније да у компликованим ратним условима сарађује само са једном адресом која се налазила на територији на којој није било ратних дејстава.

– Ха, сад ми је јасно како су те увукли у сво то лудило – шаљио се Пера када је неком приликом из Давидове торбе провирио документ са заглављем тог донатора. Америчког јеврејског добротворног друштва: JOINT.

Давид се само кисело осмехнуо.

Он је до Пера свраћао накратко. Тек да повуче који дим „вутре” и опусти се од „јеврејских проблема” о којима са Пером није желео да прича.

И све до 1994, кад му је коначно истекао мандат, савесно је сваког дана кретао ка Савезу. И није му тешко падало док се Земуну

и Београдом кретао поред зграда (кроз Нови Београд најчешће парком или низ Дунав кејом), али је тек сада примећивао колико га замара прелазак преко Савског моста.

– Јеси ли размишљао да набавиш бицикл као и остала деца док изиграваш голобрадог Мојсија? – шегачио се Пера.

Давид је свих тих, па и наредних година, очувао младоликост задржавши и облачењем и фризуром изглед скромног и пристојног младића, скоро дечака.

Само четири године касније, 1998. пред почетак турнеје, тек што је стигао из Канаде, полуозбиљно ми се пожалио како, ето, ником у јавности није пало на памет да обележи чињеницу да је напунио 50. година.

– То је зато што сада живим далеко. Ми смо, сећаш се, некад у *Књижевној речи* то редовно чинили.

Није ме мрзело.

Сваке вечери током турнеје почињао сам промоцију извињењем што као *млад* критичар говорим о *сѝаријем* писцу који је превалио педесету. И онда бих му прво честитао *јубилеј*. Изазивало је то салве смеха. Пошто је поред мене, брадатог, оћелавелог и набораног седео он са својим радозналим дечачким лицем.

Мислим да ме је већ друге недеље, овога пута смртно озбиљан, замолио да то више не чиним.

*

* *

Шта ли ће ми, размишљао сам, тај, сад остарели али дечак, рећи кад се ујутру (пошто се „температура изједначи” и ослободим језик) вратим у топлину његовог стана. Макар ме у међувремену мангупи пре наиласка Богојављенске литије малчице избамбусали снегом и трулим воћем.

Да ли је уопште свестан колико дуго ме нема. И какво је време овде напољу.

– Провери, молим те – добацио ми је на поласку – док купујеш цигарете, да ли Земун и даље постоји.

– Знаш – додао је – гледам ја телевизију, ону моју станицу, и видим да скоро цео свет постоји. И свуд се ваља неко зло или се славе успеси. Највише у Београду. Само о Земуну ни реч.

Нисам му ни одговорио. Сигурно ме опет зеза, помислио сам. Или сам само умислио да ми је ишта рекао.

Али сад.

Кад му испричам.

И за Земун, и за трафике, и за кафане. И то да нигде нема људи. Ни аутомобила, ни аутобуса, па ни чамаца и бродова на Дунаву. Само лабудови. А и они залеђени у сну. Уз обалу.

– Па шта ако су им тела окована ледом? – равнодушно ће тај слегнути раменима. – Или ако спавају. Сигурно испод леда, у води, све време мрдају ногицама.

– А зашто би све време мрдали *ножицама* кад од леда не могу да пливају? – покушао бих да га и језички и логички збуним, разочаран што моја прича не оставља никакав утисак.

– Како зашто. Па да загреју ногице. Да им буде топлије.

– И да знаш да знам – додао би. – Исправно је правописно и *ножице* и *ногице*.

Ту бих већ дефинитивно одустао од намере да му се пожалим на хладноћу гвозденог чекрка од ког ми је језик одебљао.

Давид је одавно био научио како логичким и језичким пошалицама да распрши сваку патетику.

Када је 2002. одлучио да се о болести повери Пери Кајганићу овај се потпуно погубио.

Нимало чудно. Пера, наиме, никада није био болестан. Као нежења, није се сусретао ни са болешћу деце. А био је далеко и забављен општом муком бомбардовања кад су му родитељи умирали у Шведској.

Зато је, збуњен и очајан, покушавао истовремено да разуме и каква је та Давидова болест (никаквих видљивих знакова још није било) и како да помогне или је бар ублажи.

Давид му је већ искусно објашњавао да је Паркинсонова болест прогресивна и да му после болова у зглобовима и повремене крутости, грча мишића, што је већ доживео, следе, пре поремећаја у говору, повремене дрхтавице па и потпуни тремор. Прво прстију па удова. И да је, храбрио је и Перу и себе, поред лекова и среће, за успоравање болести најважнија редовна вежба и физичка активност. Да је он зато, у Канади, открио нови хоби: шетње Стеновитим планинама.

Али да му је тешко да на те излете приволи још кога.

Показао му је и фотографију. На њој, ослоњен о велики чворновати штап, усредсређеног погледа као да се спрема да при окрету једним ударцем штапа о тло планине иза себе раздвоји а не да ужива у шетњи.

– А ко је онда фотографисао? – покушао је Пера, и даље сав покуњен, да окрене на шалу.

– Па Гризли – није одолео Давид. – Подврста мрког медведа. Као и ови наши у Босни. Због њих и вучем толику штапину са собом. Они се, упозорили су ме локалци, преко Канаде масовно селе ка Арктику. Због климатских промена. Ако сте овде у Земуну уопште чули за то.

– Добро – живнуо је Пера. – Земун нема планине али има Дунав. А *џи* имаш мене. Иначе сам размишљао да ти предложим. Што нас двојица не бисмо били цогери.

– Ти би још и могао – одбрусио му је Давид. – Лепо би ти стајала прљава крпа на глави. Али ја никако. Мада бих, кад постанеш *моџер*, баш могао тобом повремено да орибам степениште и улаз. Видим да ти локални пијанци и наркомани редовно запишавају хаустор.

Али знао је Давид колику је стварно жртву Пера понудио. Тај је целог живота осим на болести био отпоран и на сваку већу физичку активност. Када би, рецимо, и одлазио с друштвом на море, преседео би читаво летовање у хладу надомак плаже или на песку, под сунцобраном.

– Је л умеш ти Пера уопште да пливаш? – задикивали би га.

– Наравно – узвраћао је спремно. – Ја сам момче с Дунава. Мунзе конза. Редовно на Богојављење пливам за часни крст. И воду поштујем. Зато ми је и глупо да начињем оволико море због стотињак метара пливања.

(Била је то фора покојног Зорана Радмиловића, славног тумача *Краља Ибија*, коју је једном продао радозналцима на Дубровачким љетним играма или на Пулском филмском фестивалу. Пера је само додао украс са часним крстом.)

– Само, да знаш да има смисла – пробао је Давид да ублажи грубу реакцију. – Читао сам истраживање једног доктора у Канади. И тај тврди како ефекат цогирања уопште није занемарљив. Ако редовно цогирамо сат или два дневно током педесет година продужићемо животни век за скоро шест година.

– Пих – пресабирао се Пера невесело. – То у ствари значи да ће нам Бог све оне сате које страћимо у непотребном трчкарању током *најбољих* година живота вратити као камату али у *најгорим* годинама.

– Онда је боље – мудровао је – да се не замарамо и знојимо, и још да нам се деца ругају на кеју, него да лепо седимо овде у стану и у миру пијемо пиво.

– То ти кажем! – сложио се Давид.

Мада ни он ни Пера никакво пиво никада и нису пили.

*
* *

Када је почетком рата и распадом Југославије деведесетих Давиду запало да као председник Савеза јеврејских општина извлачи људе, понајпре из Сарајева, аеродром је још радио. Али се убрзо, са увођењем санкција, сав цивилни ваздушни саобраћај свео се на једну једину линију унутар земље.

То је значило да свима који напуштају земљу треба организовати и превоз до неког од аеродрома у суседству. Будимпеште у Мађарској, Темишвара у Румунији или Софије у Бугарској. Најчешће Будимпеште. Из које одавно ни бродови Дунавом нису стизали до Земуна и Београда.

И Давид ће, када октобра 1994. напусти земљу, морати за Канаду тим путем.

Исти проблем имали су и они који су у земљу долазили.
Рецимо, маратонци.

Као што је 1985. Раша Ливада, уз Давидову помоћ, оснивањем часописа за „савремену светску књижевност” *Писмо*, покушао да покаже отвореност Србије за светску културу – прикључујући се традицији коју је у филму већ створио ФЕСТ, а у позоришту БИТЕФ – тако су у спорту то покушали ентузијастички Београдског маратона. Покретач је био новинар Радија Студио Б Ђоко Вјештица. И мада тај први маратон 1988. није био ни међународни ни маратон (трчали су само домаћи такмичари и то 23 километра), људима се идеја свидела па је током наредне две године трка почела да окупља угледне светске маратонце и промотере а убрзо је уврштена и у међународни календар маратона. Толики је углед стекла, да су и током санкција у Београд пристизали тркачи са свих континената, па чак и председник Светске организације.

Све њих су, такође, организатори сачекивали на аеродромима у Будимпешти, Темишвару и Софији, и одатле колима довозили у Београд.

Раши Ливади се однекуд маратон посебно свидео.

Није му реметио кретање. Не зато што викендом, кад је одржан, није никуда ишао већ зато што тих година иначе није ишао никуд. Или је, како је говорио, само никуда и ишао. Присилно заглављен у времену а добровољно у простору.

Иза поднева би седео у *Писму*. Или у неком Друштву за слободну пловидбу Дунавом, једном месечно на вечери у Ротари

клубу, а готово сваке вечери у некој од оближњих кафана, Најчешће, кажу, овде, у Капетанији, Старој царинарници или Златном веслу.

Телевизије су у недостатку икаквих добрих вести посебну пажњу почеле да поклањају култури. Па су тако и њега налазиле са молбом да, кад већ одбија интервјуе, макар одрецитује пред камером неку од својих славних песама. И он је, колико год невољно – прихватао.

Тако су између звука сирена за ваздушну опасност гледаоци имали најбољи програм. Од јутра до вечери Дизнијеве цртаће за децу. (Неко је паметно схватио да ако за нас не важи међународно право по ком је обавезна сагласност Уједињених нација да би војна алијанса земаља чланица напала државу која је не само чланица већ и једна од 16 оснивача Лиге народа – онда не важи ни међународно право о интелектуалној својини.) Најважнији спортски догађаји у директном преносу. Филмске премијере пре него што су и пуштене у светске биоскопе. А између – најквалитетнији образовни и културни програм. Све то додуше праћено кајронима о најновијим бомбардовањима мостова, путева, болница, зграда. И повремено прекидано вестима и неизбежном пропагандом.

(Само је једна приватна телевизија 24 сата емитовала порњиће. С оправдањем да то јача морал и борбену спремност.)

Тако се догодило да Раша седећи у Златном веслу на екрану угледа себе како седи за кафанским столом у Старој капетанији. И, *ничим изазван*, како се тада на телевизији говорило за све што се тицало рата, изговара:

Рибари им простреше мреже,
Уместо столњака,
Понудише смуђа, вино, црни хлеб.
И један ређи ветар,
Од кога бујају косе и сан:
Што се зари у њихова срца,
Ко чамац у муљ.

У зору су разгаљени чаврљали
Како једни другима искрсаваше
У сну.
А један рече:
Уснуо сам дебели-бисерни-крсти
Како стџаса из усџију,
И ломе ми зубе:
Још осећам срх-џод-језиком.

Пало је неко зезање,
Ал штоваше знак.

Тек тад је чуо коментар пун лажног страхопоштовања за суседним столом:

– Тебра Ливада, је л само ти седиш истовремено у две кафане или и ми седимо и овде и тамо.

– То нам је све од осиромашеног уранијума који нам ови мајмуни бацају на главе – мудровао је други.

А на телевизијском екрану је онај други Ливада већ завршавао читање друге песме:

Ко је подметао-пожаре у туђа срца;
И постао лед?

Ко је измислио лице-Господње:
А пресвисне кад га види?

Ко је посркао сву месечину-с-Дунава;
И остао жедан?

Ту другу песму, „Незнанац”, читао је онај други Ливада испред *Каиџаније*, корачајући под упаљеним светиљкама на тераси. И, схватио је сад и Раша, на снимку је био потпуно исто обучен у тај лаки пепито џемпер са црном крагном изнад изреза. Овај у коме је и овде седео.

– Добро је – додао је онај исти шаливџија – види се да си изашао и кренуо овамо. Ала ћеш да се изненадиш кад себе затекнеш овде.

Нису Земунци, посебно не тај свет у Златном веслу, већином бивши, садашњи и будући час криминалци час обавештајци, а у свим случајевима и доушници, веровали ономе шта виде на телевизији. Дешавало се да у кафану сврате после гледања преноса неке утакмице само да би проверили који је стварно резултат. Али је, попут Ливаде, свраћао ту и образован а огорчен и разочаран свет. Пар академика. Један врхунски глумац рецимо. Тај из сопственог цинизма у врху власти.

Тако су тог 17. априла 1999. између осталог многи дошли да сперу горак укус и слике тек одржаног маратона. Маратон је наине у претходним годинама профилисао свој програм у четири трке. Дечији маратон, Трку задовољства, Полумаратон и Маратон. Ливади се и допадало, сем што је стварно међународни, управо траса, то што је стаза маратона спајала Београд, Нови Београд и Земун. Саву и Дунав. Али не улазећи у Земун већ пролазећи границом, улицом Тошин бунар. Полумаратон је после преласка моста скретао

много раније. Мада и он булеварима Михајла Пупина и Николе Тесле.

Догодило се да су, иако су знали да је Београд свакодневно под бомбама, у град стигли раније позвани учесници и гости из седам земаља. И сви, њих 39, прихватили учешће. Чак и предлог да целу трасу и претрче и уђу у циљ заједно. Под геслом: *Зауси́а-ви́ше раи́ – и́рчи́ше свеи́ом*. Али им је организатор обећао да ће ревијалне трке изоставити.

А онда се на старту сјатило скоро 15.000 људи. Наводно спонтано. А процурила је и вест да су многи из власти тек пред јутро одустали од Дечијег маратона. Од извођења на улице деце која иначе нису ишла ни у вртиће ни у школу.

Маратонци су своје испунили, претрчавши заједно стазу за 3 сата и 17 минута и ушавши у циљ без победника високо подижући руке. И људима се то и овде, у Златном веслу, свидело, али многи су се мрштили на пропагандно одржавање Трке задовољства а још више на подршку солидарности: вест да су у 21 граду Русије одржане локалне трке под називом: Београдски маратон. Већина њих се иначе вајкала како би све било другачије да им је Русија, кад већ пијани Јељцин није мрднуо прстом у УН, макар дотурила неки одбрамбени ракетни систем.

Можда је Ливада зато, а не због пошалица како истовремено седи у две кафане, па „у једној пљује по телевизији а у другог се за исту телевизију снима”, одлучио да им одржи лекцију о „правим српским маратонцима”.

Најављена као „чудо од античког спорта”, прва маратонска трка одржана је у Београду још 2. маја 1910. године, причао им је. И тад су новинари били на почетку. Власник листа *Ново време* обећао је победнику награду од 1.000 динара. Не чуди онда што се само у Београду полакомило њих две стотине. Ипак, на брод који је на дан трке возио учеснике до Обреновца где је био предвиђен старт попело се само стотинак најхрабријих. Но, неки су, па и двојица из Земуна, већ чекали у Обреновцу стигавши другим путем. Не би ме изненадило, смешкао се Раша, да су та двојица препливала Саву.

Уосталом, Сава се испоставила кобном за многе учеснике. Невични маратону, многи су кренули силовито. А међу њима су били и официри у униформама и грађани и босоноги студенти и сеоски момци у гуњевима и опанцима. Тек покоји такмичар у некој врсти трикоа.

Врућина је била несносна. Многи су напросто одустали и поседали крај пута, али су неки од њих покушали да се освеже улазећи

током трке у Саву. И нису сви изашли. Од силног узбуђења и жеље за победом у трчању сметнули су с ума да не умеју да пливају.

Срећом, публика која је на циљу у Кошутњаку одушевљено дочекала победнике то није знала.

Али је зато знала, већ две године касније, овацијама да дочека и стварног и моралног победника.

Тај морални победник је посебна прича. Наводно је за маратон сазнао тако што се љутнуо кад су његовим воловима пресекли пут некаки голишави мангупи који су трчкали у колони један за другим сеоским путем. „Веџбају за маратон” објаснио му је пуначки комшија Живковић за кога није било тајни од Умке до Блатњавог потока. За београдску чаршију, Главњачу и Двор и да не говоримо. И тако је Живко Настић звани Баба први пут чуо да се организује трка од Обреновца до Београда и да је награда овога пута триста динара. Ту је комшија Живковић уздахнуо што и сам није мало млађи и „макар кило два мршавији”. А Живко је свој пар волова ценио тридесет.

И тако се он лепо распитао и једног дана стигао у хотел *Москву* да се пријави за трку. Стазу од 33 километра претрчао је за тада фасцинантних 2 сата и 17 минута. Трчећи у опанцима и дугачким тежињавим сеоским гаћама које су му се мокре лепиле уз тело. И, на одушевљење публике, иако је стигао други, оптрчао неколико кругова шибајући се по стражњици малим кожним корбачем што је чинио и током трке кад су му трнули листови или бутине. Једва су га обуздали да му дежурни лекар трке измери притисак. А лекар, неки доброћудни Сремац, се само смејао: „Их, овај каки је мож јопет да се врне за Обреновац.”

И Живко га је послушао. Није за Обреновац, али је за своје родно Жарково запуцао трчећи кроз шуму и преко њива. Да не обрука фамилију онако голишав кроз село.

Није Живко Настић у тим истим опанцима и гаћама обрукао своје село ни пар година касније када је у гуњу и чакширама залегао с пушком изнад Мачковог камена. Не одступивши док га другови тешко рањеног у обе ноге нису на силу коначно одвукли до војног санитета.

После Великог рата, мада инвалид, наставио је да се бави пољопривредом сведоче новинари који су га посећивали и писали о њему и његовој маратонској трци.

Београд га није заборавио и данас једна улица у Жаркову носи његово име, сетно је поентирао Раша.

– Па и ти ћеш тебра Ливада једнога дана имати улицу. Кад умреш. А и онај твој што се на време склонио у Канаду. И то баш

овде, у Земуну. А ми остали и ако преживимо: шипак. Могао би у то име да частиш туру.

Ни Ливада ни ико други није прихватио шалу те ноћи.

Већ се прочуло да је те вечери, 17. априла 1999, пар километара даље, у Батајници, у стану, од гелера страдала трогодишња Милица Ракић.

*

* *

Тужан, љут и уплашен је савремени човек.

Мада, Земунац и није савремени човек.

А најмање су савремени били ти који су из ноћи у ноћ седели у Златном веслу и током ратова и санкција и студентских побуна и вишемесечних протеста грађана, и погрома стотина хиљада Срба из Хрватске, и побуна и одмазди на Косову, па и сад 7. маја, током бомбардовања. Није се међу њима осећао савременим ни он, Раша Ливада, оснивач и уредник *Писма*, првог и јединог „часописа за савремену светску књижевност”. Али је седео. Додуше и он сам је, разочаран, још пре две године из поднаслова часописа избацио то „савремену” и оставио само „светску књижевност”.

– Баш нас истамбураше – рекао је један кад су се пола сата после Хотела „Југославије” два томахавка сручила и на кинеску амбасаду. Све на граници Земуна.

– Тако нам и треба – добацио је други љутито лупивши пивском флашом о сто да су све чаше зазвечале.

То је била главна забава у Златном веслу.

– Мушкарци пију пиво из флаше – говорили су.

И неупотребљене чаше ређали на једну страну стола. Не дозвољавајући конобару да их однесе и не прихватајући његов предлог да им пиће онда и послужи без чаша.

– Како то мислиш „тако нам и треба” – зарезао је неко, и тај лупивши флашом о сто.

– Па, тако нам и треба кад нисмо ми њих први бомбардовали.

– Да бомбардујемо 19 држава чланица НАТО-а?

– Дабоме.

– А чиме то, кеве ти?

– Свеједно чиме. Каменом, праћком. Пепељаром. Пивском флашом. Али први. У рату је најважнији ефекат изненађења. Знаш ја шта причам.

Било је Раши бесмислено да таквом друштву пре три недеље заврши причу о првом српском маратону додатном поентом која

би само њему и Давиду нешто значила. Оном да је победник првог српског маратона био можда не најбржи али најтактичнији у распореду снага, господин Аца Поповић, власник „Француске књижаре” у Кнез Михаиловој.

Било му је и вечерас бесмислено да им прича шта је његовој генерацији значила „Југославија”. Уосталом, ни он сам није знао да је то баш „Југославија” погођена. Што би неко гађао хотел и коцкарницу. Посебно ако зна да је у близини и једна велика амбасада. А за другу експлозију су иначе сви мислили да је одјек коритом реке. Сигурно је неки од београдских мостова, тешили су се.

Седео је Раша Ливада тамо где је сада најчешће и седео – у ћошку.

Измакнут.

Кад пожели да гласно прича, имао је довољно ауторитета да су га и одатле слушали. Али је најчешће причао тихо. Сам али не и усамљен како је писао Бланшар у неком полемичком есеју.

Довољан самом себи. Једини на својој страни.

А опет. Наиђе такво време када ти и није важно ко је на твојој страни. И будала и ништак. И сецикеса и џамбас и зеленаш. И хвалисавац и потмули стидљивко. Превртљивац који ће те већ сутра издати.

Само да је данас на твојој страни.

Ико.

Поштено говорећи, у годинама санкција а посебно у оваквим ноћима током недеља бомбардовања Ливада је њих чуо само кад су говорили углас. Кроз жамор:

– Ја бих да кренем кући.

– Ко ти брани? – рекао је онај најјачи.

– И ја бих.

– Ко вам брани? – поновио је најјачи.

А звучало је претећи као кад су у детињству то исто изговарале вође једне од две банде из суседства: *ко вас брани?*

Банде су биле организоване као *домци*, они из дома за незбринуту децу „Васа Стајић”, данашња економска школа, и *кејашци*, деца официра и државних службеника из нових зграда на кеју. Раша и Давид су живели између.

Брани мајка.

Брани отац.

Бране децу.

Не. Не будите наивни: Бране *деци*.

И онда су се сви смејали.
И наздрављали.

Сем Ливаде. Он је одавно заћутао.

„Не може нам нико ништа – јачи смо од судбине” – орила се песма Златним веслом.

2. Карантин

– А може ли се знати, молићу лепо, зашто се уз сваку моју духовиту опаску одмах наводи од кога сам је ко бајаги чуо. Може бити да нисам довољно духовит и оригиналан по господиновом укусу?

Глас је дошао с десне стране.

И насмрт ме је препао.

– Као не постоји никакав Пера Кајганић, аутентични Земунац и зајебант него некакав Пера Понављач, Пера Плаггијатор, папагај овдашњи, шта ли!?

Као да ми иначе није било довољно хладно, цело тело ми се стресло од додатне јеже на звук тог гласа.

– Ти си Перо, колико знам, умро. – Покушао сам и себи и њему да објасним како сам свестан да је ово само халуцинација. Али чик ви пробајте да изговорите ишта сувисло и разумљиво док вам је одебљали језик припијен о смрзнуто гвожђе. Зато и јесам уместо намераване речи *поуздано* „изговорио” оно грлено *колико*.

– Па шта ако сам умро, ако добро разумем господиново мумлање с точка? И Раша је умро, иха хај пре мене. Па опет – те Ливада каже ово, те Ливада каже оно.

То је истина. Били смо му заједно на сахрани. Чак ми је Пера у једном тренутку пришао и шапнуо да је ту у двострукој улози. Као он, Пера, у своје лично име, и као Давидов изасланик. Пошто злобници већ гунђају како је Давид, само да је хтео, могао часком баш и да долети. Није Канада преко света.

Можда бих се и усудио да га погледам у очи, уколико покојници имају очи у које се може погледати, да сам икако могао да окренем главу надесно. Али нисам.

А овај се баш наврзо.

– Не бих да задржавам. Видим да се господин удобно окачио о чекрк – смијуљио се Перин глас. – Могу ја и касније. Кад се господину језик, штоно се каже, развеже. – Ликовео је. – Морам још да припазим на Давида у стану. Пошто нисам ја тај који се на неког *наврзо*. Ја сам добри дух. И чувар.

– И да се зна – глас је сад већ допирао издалека – мени је увек требао много убедљивији разлог од некаквих цигарета па да пријатеља оставим на немилост.

– Е, да бих лизао артешке бунаре по Земуну. – Допрло је и још и то, скоро нечујно.

Ето, ја који сам на цичи – оставио сам на немилост оног ко се башкари у топлом стану!

У чему ли је тек фора са тим артешким бунарима?

Но, и да сам могао разговетно да говорим, нисам више имао кога да питам. Замро је тај умишљени Перин глас далеко иза Капетаније.

*
* *
*

Зграду на обали Дунава и данас зову Капетанијом.

Онај ко је опевао ову Капетанију написао је још 1977. „Пловидбе више не личе на наше судбине / Бродови превозе само своје димове”. А тридесет година касније, премлад, отпловио заувек.

Мада му земни остаци почивају ту, на врху, изнад Земуна, поред цркве на старом Земунском гробљу. Оном које је овековечила Исидора Секулић у *Хроници њаланачког гробља*.

Када је умро, 6. новембра 2007, требало је много напора и убеђивања и градских и општинских и црквених власти да се та сахрана одобри. Нико се није сетио аргумента који је знао сваки читалац. Где год да је сахрањен Раша Ливада у Земуну, био би сахрањен у сопственој песми. Људи се данас не сећају, јер не читају поезију, како је Ливада у књизи *Каранџин*, суверено, а скоро алхемичарски, подигао спомен свакој од знаменитих зграда и места у Земуну. Али и свакој заборављеној или срушеној хромини.

А цела књига, што је савременицима звучало као поетичка досетка, била је прожета и апокрифним и тестаментарним тоном. Као да песник не опевава него опомиње и опрашта се.

На сахрани сам био. Али сам 10 година касније, на церемонију званичног откривања плоче са називом Плато Раше Ливаде на бочном зиду Капетаније закаснио. Скоро намерно. Већ два дана ме је тиштио неизговорени разлог из одговора Давида Албахарија због чега не можемо заједно да одшетамо, ногу пред ногу, од Карађорђевог трга до Капетаније.

Албахари је књижевно име Земуна прославио у целом свету, на више од 20 језика на које су његове књиге преведене. А скоро

у свакој је Земун. У првој, *Породично време* (а објавила ју је „Матица српска” 1973. са уредничким потписом Александра Тишме) увео је Албахари из књижевности у књигу и лик младог песника Раше Ливаде. И сместио га у Земунску библиотеку.

У стварности, мада су вршњаци, Ливада је тада већ био „највећи земунски песник”. Са две књиге песама, *Појрскан знојем казаљки* (1969) и *Ајлантида* (1972), заузимао је највише место у свакој озбиљној песничкој антологији. А управо ће га антологијске везе светске и српске књижевности трајно везати са Албахаријем у свести тадашњих читалаца.

Двотомној антологији *Савремена светска љрича* Д. Албахарија из 1982. следила је 1983. Ливадина (такође двотомна, у истој опреми и код истог издавача, Просвете) антологија *Модерно светско љесништво*. Ефекат ова два избора на тадашњу књижевну сцену упоредив је само са ефектима првих плоча Битлса и Ролингстонса на развој вокално-инструменталних састава у Југославији шездесетих година.

Задивљујуће је са колико скрупула је Ливада у овом избору „открио” све узоре и утицаје на сопствену поезију. А Ливада је те 1983. скоро напустио писање поезије. (Објавиће наредних година ваљда само једну песму „Калфа”, у *Књижевној речи*, али и то као замену за књижевну полемику коју је одбио да води.) Пиједестал на који су и читаоци и критика и преводиоци у свету подигли његову трећу и испоставиће се последњу књигу *Карантин* из 1977. бацао је тако велику сенку да је у њеном хладу, као у хладу платана, трнула рука која би наставила писање стихова.

Али је, управо зато, колико год деловало парадоксално, Ливада наредне две деценије, док се све распадало, увећавао свој истински јавни и књижевни утицај мада је он лично меланхолично веровао да се све више затвара у Земун као у карантин који је сам пропроковао у песми „Чистилиште” из 1977. године:

То ме свако пита. И зачудићеш се:
Дуго је најлепше-и-највеће здање
У граду био: *Карантин*.

Одатле, из Земуна, развио је фасцинантну издавачку делатност. Основао је књижевно друштво и часопис за савремену светску књижевност под једноставним називом *Писмо*. Убрзо и читав низ часописа за руску, јеврејску, енглеску и холандску књижевност и културу. Потом *Источник*, часопис за веру и културу и коначно *Свети Дунав*, часопис за књижевности и културе подунавских земаља. Грчевито је копао и ширио тај канал који ће док се све

затвара остати плован и отворен као Дунав крај Земуна и трајно нас спајати са светом и на западу и на истоку.

Да, закаснио сам 6. новембра 2017. на десетогодишњицу песникове смрти. Стигавши тек кад је церемонија увелико завршена и када су се сви са новоименованог платоа разишли. Стајао сам и празно зурio у таблу на такође празном и испуцалом бочном зиду Капетаније.

Погођен неправдом.

Зар Ливада не заслужује више у Земуну, у Србији, од ове табле с погледом на паркинг.

А онда се, задовољан што су сви отишли, измакао из сенке Капетаније и препустио сунцу, ветру и реци. Призивајући у шетњу обалом оне који ту не могу да буду (Давид Албахари или Жарко Радаковић, мада је један удаљен неколико стотина метара а други неколико хиљада километара) средишњим Рашиним стиховима о Капетанији:

И то би било све да нема
њене тешке сенке у коју се скривам.
Постоје људи који живе тамо
где други умиру од трулих
трачева о смрти шпанског или кинеског цара.

Однекуд, схватао сам да говорим верзију „Капетаније” коју је Ливада читао у зрелим годинама. (Постоји снимак из неке телевизијске емисије.) Заменивши изворно, младалачки поспрдно „цркавају” у „умиру” и олако „и” у „или”.

Нисам се дружио са Рашом Ливадом. Разговарали смо једва десетак пута. Можда и мање. Срдачно али суздржано. У последње две деценије 20. века. На моје адресе свих тих година, без пратећих порука, стизали су редовно бројеви часописа и књига које је уређивао. А изразе поштовања или подршке преносили су нам заједнички пријатељи. Баш међу тим пријатељима, после сахране 2007, схватио сам, док смо блатњавих ципела силазили са Гардоша, да се највероватније лично нисмо ни срели у 21. веку.

А нисам се довољно дружио ни са Земуним. Можда сам зато, растужен, први пут са Платоа Раше Ливаде, пошао у обилазак старог језгра Земуна. (Остављајући Дунав на ком су сви чамци и бродице усидрени а реком плове само усамљени шлепери који у једном смеру преносе „расути терет” а у повратку само празнину.)

Следио сам несвесно завршну опомену из Ливадине „Филипике гордих”: „Помери ногу / лек је под ципелом”; – а свуда налазио претходну: „А Ливада каже: / Теже је саздати срушене хроmine / но нову кућу”.

Све зграде, бар све фасаде, већ тада су биле оронуте и ишаране графитима. Па и табла на којој је великим ћириличким словима писао назив улице: ЛАГУМСКА.

Та стара реч, *шара*, одавно је у српском изгубила основно значење. Па се сакрила у друге речи: *шарада*, *шарати*, *ишаран*, у крило Набоковљевог лептира, *шарен*, можда и у ћутљиво риблије *шаран*. Жаргонски, па и у Земуну, опстала је као *йоййис*, нечитак текст који се опире смисленом читању. А некад је значила чист облик, јасну форму, украс на ћилиму, вез на кошуљи и линију на длану.

Нисам умео да одредим које су од тих кућа јеврејске.

Земун је, између осталог, био и град сефардских Јевреја. Пола века је овде живео и проповедао рабин Јехуда Алкалај. Човек чије учење стоји у темељу ционизма, покрета за повратак Јевреја у Израел и обнову јеврејске државе. Инспирисан оним што је гледао преко ушћа Саве у Дунав – устанком Срба и обновом српске државе. А у његовом имену била је такође скривена реч, *алкала*, назив дела Севиље из које су његови преци изгнани. Сефардски Јевреји су и у свој језик „сакрили” речи претходне домовине Шпаније из које су протерани али и речи језика са којима су се сретали у изгнанству. Тај језик се звао ладино. А писмо на ком је до пред крај 19. века писан – *раши*. (У Земуну, као и у Београду и највећем делу Југославије до избијања Другог светског рата Сефарди су ладино у свакодневној преписци писали ћирилицом.)

Давид се током служења војске у Бањој Луци упознао са Кољом Мићевићем, песником и преводиоцем чија су специјалност били анаграми личних имена.

– Давид Албахари – изговорио је војнички одсечно пружајући руку.

– *Ах, вила и дабар!* – испалио је Коља.

И одмах се изнервирао. Схвативши да му недостаје једно „д” да би изговорено „*ах, вила и дабар*” било анаграм од „*давид албахари*”. И брже боље исправио преметалку:

– *Дах, вила и дабар!* Коља Мићевић, драго ми је.

А тај је веровао да је анаграм скривени код у имену сваког човека који чува његову суштину.

Давид би, веровао сам, а можда и Коља, био поносан на оно што ме је обузело, па сам управо срицао и проверавао у глави. Кад ми је већ језик бескористан, завезан гвозденим кругом витла. А обузео ме је могући анаграм Рашиног имена: раша ливада – *шара la vida*. Шара живота. Линија живота. Потпис. Мада сам знао да би шпанско „la vida”, живот, у сложеници правилно било „de vida”. Због тог сефардског, ладино дела. И мада Давиду анаграми нису ишли од руке.

Сву ноћ је и тада по упознавању с Кољом, вративши се у касарну на Мањачи, преметао по глави сопствено име у покушају да изнађе бољу преметаљку: „хад, вила и дабар”, „дах, и лав и дабар”. И тако редом. Али је проклети дабар упорно опстајао. Што га је утолико више тиштило што је знао да су даброви и вредне и мудре животиње али у Србији истребљене још пре сто година.

На крају је одустао:

– Ипак сам ја сад само тенкиста – подсмехнуо се сам себи, окренуо јастук и заспао.

*
* *
*

ЧИСТИЛИШТЕ

То ме свако пита. И зачудићеш се:
Дуго је најлепше-и-највеће здање
У граду био: *Каранџин*.

Могу се, ако загребеш малтер,
(још увек) ископати цеваница,
Ил' ребро градитеља.

Јер, ту је био забел
Између подземља и земље,
Између земље и неба.

Ту би они,
Који сајлом Родопа пођу
(да одбејле очеве нађу)
У Хеладу,
И они из Јерусалима и Смирне,
Што беже у Пољску и Немачку:
(да умноже семе и амејисџе)
Узели лекове и тачне карте,

И запуцали даље,
Али, многи су и остали.

И каква смо само мешавина били:
Словени... Грци... Германи...
Уџари... Јевреји... Лајбини... Ах,
Не знаш ти колико одора промени
Глумац,
Док не остане го. И питаш:
Шта нас је одржало,
Која култура... обичаји...

Одговорићу ти:

Карантина више нема (*у-нама-је*)
Ал' научио нас је да људе
Делимо на здраве и убоге.

Осим тога, мржња која траје,
(*овде је трајала*)
Учини да човек заборави: Ко је.
И шта је.

А Ливада каже:

Учитељ никада не открива све
својим ученицима. Ако их воли.

*
* *

Раша Ливада је, кажу, радије ћутао него говорио у друштву. Мада то кажу они исти који сведоче да је са сваким умео да проговори и надговори га његовим сопственим језиком. Са рибаром о мрежама. Са мамурним и о вину и о расолу. С прваком опере о опери. (Са оперским дивама – напротив.) Са академицима о њиховим областима, од лингвистике до историје.

И сви жале што нису записивали оно што говори.

А нису записивали јер нису смели. Нико од њих не прећуткује да је Раша онако висок умео и да се осорно и надмено обруши са те висине на саговорнике. И свакако није волео да други тумаче и преносе његове речи. Потрудио се да о свему што је сматрао да треба да се зна о њему то сам каже и забележи.

Он, који је у двадесет деветој години заћутао као песник, и ћутао наредних тридесет година, истицао је како је прву песму, „Инџима”, написао тек у двадесетој.

Песму „Инџима” написао сам за време школског расјуста, сећам се и дајума, 19. јануара 1968, на Бођојављење. Био сам тада ученик Учитељске школе у Сремским Карловцима, али јесму сам написао за време расјуста у Земуну, где сам живео. И када сам завршио јесму, негде око пола седам ујутру, сасвим случајно чуо сам на радију, да Радио Београд објављује конкурс за најбољу јесму у целој Југославији и да је жири врло комјешенијан... И после извесног времена добио сам обавештење да је та јесма изабрана за најбољу јесму...

А Давид, јер није истина да није писао песме, прву је написао још као десетогодишњак. По пресељењу у Земун. Звала се „Бамби”. И за њу, на конкурс уводећег листа за децу *Змај*, такође добио прву награду. Диплому са потписима Мире Алечковић и Бранка Ћопића његова мајка је, причао је, урамила и годинама држала окачену на зиду. Само њу, мада је Давид и у основној школи и током гимназије редовно побеђивао на конкурсима.

По сопственом признању, поезију је престао да пише када је отпочео књижевно дружење с Рашом Ливадом. Са двадесет година. Ту прву песму није сачувао, али је оне сачуване, средњошколске, објавио у једној причи приписујући их измишљеном јунаку.

Од те прве песме запамтио је наводно само последњи стих:
И ипак је Бамби постојао краљ шуме.

Као што Давид није постао песник, па ни песник за децу, тако Раша није постао учитељ. Барем не онакав за каквог се школовао пет година у Сремским Карловцима, колико је та школа трајала. Али је из сремскокарловачке учитељске школе понео романтичарску представу о узвишености песника. Правој поезији се клањате у самоћи собе или библиотеке, не водите је са собом на трг. А правом песнику за живота и на улици и у кафани.

И по смрти на гробу где је сваки одлазак ходочашће.

Тако је отприлике говорио онима који су се окупљали око њега признавајући га за учитеља. Мада је једне учио да пишу а друге да пију.

Тешко ми је да замислим какво је осећање у њему изазвала чињеница да тек што је матурирао на учитељској школи у Сремским Карловцима који чувају и култ и идеале и гроб Бранка Радичевића,

он је (што је био сан сваког од ученика) не само објавио прву песничку књигу већ за њу одмах добио и Бранкову награду.

Претпостављам да је, чак и ако је уручење награде било на другом месту, отишао на Стражилово до песниковог гроба и поклонио се. Можда се и напио. Или се можда ту, на гробу песника преминулог у двадесет и деветој години, заветовао да ће и он поезију писати само док не достигне те године живота. Само тих девет година.

Уосталом, један од истинских Рашиних пријатеља, дунавски капетан и фотограф Марио Бралић, испричао је анегдоту која речито говори о Рашином односу према песницима које је волео.

Не можемо знати шта је то у раној младости фасцинирало Рашу у лику, поезији или судбини Федерика Гарсија Лорке. Можда и то што су обојица у школским данима били проблематични ученици. Тек, он је ту фасцинацију носио деценијама у себи. И када му се указала прва прилика отпутовао у Шпанију. Већ је у том тренутку био и признат и превођен писац, и потпредседник ПЕН-а, и председник Београдске секције удружења књижевника и председник Одбора за заштиту уметничких слобода, и оснивач *Писма*. Све истовремено. Али још није био остварио један дечачки сан.

Лорка је од стране својих суграђана фашиста стрељан 19. августа 1936. и бачен негде у брдима Гранаде да му се не зна гроб. Раша се дакле запутио у Визнар, варошицу са мање од 1.000 становника из које је стрељачки вод са ухапшеним песником кренуо, и већ у хотелу се распитао за оно што сви туристи питају али га одговор није задовољио. Јутром је сео у такси и упутио се у брда докле се таксијем могло. Даље је наставио пешице. Нису га разуврили ни рецепционер ни таксиста да се ево педесет година не зна и не може се знати где је Лоркино тело бачено.

Био је Ливада по оцу Личанин. И знао је да су и хрватске комшије у Лици још током Другог рата згроженим Италијанима тврдили да не знају ни за какве јаме у којима су нетрагом нестали сви Срби из суседних села и приде камионима довожени Јевреји. Па се сад, скоро педесет година касније, једна по једна језовита јама ипак проналази.

Не зна се колико је дуго у брдима тражио Лоркин гроб. Тек, када су трећег дана из хотела алармирали полицију да им је један од гостију нестао оставивши и пасош и ствари у соби, потрага је почела.

И нашли су га. Наводно тек крајем недеље. Са друге стране брда. Километрима далеко.

У неком запуштеном селу, како неиспаван, прљав и преморен (Раша, не Лорка) али весео – пије са Циганима јефтино домаће вино и пева локалне песме.

Ливада је о томе брижљиво ћутао. Чак и међу најбољим пријатељима са којима је стварно седео једино под оним великим платаном крај Дунава испред истоимене кафане Платани. Недалеко од овог чекрка о који сам сад обешен о сопствени језик. Између ресторана Шаран и Капетаније.

Тако сведочи Марио Бралић, а њему ваља веровати ако ни због чег другог оно због чињенице да је Раша Ливада тестаментарно захтевао да се постхумно у јавности користи искључиво једна његова фотографија – она са лептир машном – коју је на свадби Оливера Њега, оперског певача, израдио управо господин Бралић.

А, господствен какав је био, и доследан заштити ауторских права и у приватном као и јавном животу, Ливада је и за то тражио и добио сагласност аутора. По Бралићевим речима, телефоном, пробудивши га у четири ујутро.

Није уосталом много Рашихних фотографија ни сачувано. Барем не портрета. Тек неколико. А и они већином замућени, чини се снимљени криомице, пошто је он фотографисање избегавао колико и камере. Али је и на тих неколико сачуваних видљиво колико је брижљиво неговао сопствени јавни лик. Његову романтичку слику. У свакој животној доби: стиснуте усне, озбиљан израз лица, исти бркови, иста фризура и дужина косе, тек пред крај украшена седим власима.

Једина фотографија на којој Раша Ливада делује весело уједно је и једина заједничка фотографија њих тројице. Настала је на перону београдске железничке станице чији су колосеци одавно измештени.

Крај одсуства, записао је Давид испод те црно беле фотографије. И збиља, на њој је Давид у средини, у уредно испеглаој и утегнутој војничкој униформи. Избријан, као и увек. Ова двојица бркатих у ролкама.

И сва тројица се смеју.

Пера и Давид у камеру а Раша, онако висок, још више – забацивши главу – у небо.

Пера са својим ирским брковима. То да су његови бркови ирски (и то ирских морнара, истицао је) а не шкотски или енглески или швапски била је наравно Периња измишљотина. (Иако верујем

да је за мужевност „ирских морнарских бркова” пре чуо у неком данском еротском филму.) За разлику од Рашиних које је назвао комесарским. Што овоме уопште није сметало. Чак је нашао некакав опис бркова у *Црвеној коњици* Исака Бабеља. И једном с поносом скресао Пери када је овај поменуо комесарске бркове.

– Јесте – рекао је – комесарски и бабељевски.

Пера наравно, али чак ни Давид није читао Бабеља.

Уосталом, он, Давид а не Бабељ, никад није пуштао бркове него косу.

Имао је пре војске огромну дугу и густу гриву од косе са раздељком на средини.

– Исти Дејвид Гилмор – говорио му је Пера Кајганић.

И Пера и Давид су наравно били обожаваоци Ролингстонса а не Пинк Флојда или, попут већине њихових вршњака, оних сладуњавих Битлса. Али, руку на срце, једно је волети Ролингстонсе – али ко би при здравој памети желео да изгледа као Мик Џегер.

(Из романа у рукопису: *Давид против Ошужног Злодуха*)